Interpretácia umeleckého textu

Prednášky

Potreba interpretácie

- **Interpretari** (lat.) = pretlmočiť, vysvetliť, preložiť,porozumieť, chápať, vedieť)
- Dejiny interpretácie začínajú s kultúrnospoločenskou potrebou **porozumieť text**
- Centrálny pojem teórie interpretácie (hermeneutiky) je pojem **- rozumenia**

Korene interpretácie

- **Grécky starovek** – dionýzovské slávnosti – piesne na počeť boha vína tlmočili **exegeti** (vykladači) do podoby zrozumiteľnej ľudu
- Homérove eposy – ich vecnú stránku tlmočili profesionálni vykladači - **hermeneuti**

Korene interpretácie

- Výklad – (gr. érmeneía) – básnických diel ako umenie sa vyvinul z potrieb vyučovania.
- Aristoteles učil vo svojej rétorike rozkladať celok literárneho diela na časti, štýlové formy, komponenty rytmu, metafory a pod.

Gramatická a alegorická interpretácia Homérových eposov

- Gramatická – zabezpečovala zrozumiteľnosť jazyka eposov
- Alegorická – odstraňovala jednorozmernosť významu textov, najmä pasáží o bohoch a dávala im **alegorický význam**

Hermeneutica sacra a profana

- Hermeneutica sacra – výklad sakrálnych textov, predovšetkým **biblie**
- Hermeneutica profana – výklad predovšetkým antických textov – **filologická interpretácia**

Pokusy o „všeobecnú hermeneutiku“

- Snaha o „deregionalizáciu“ hermeneutiky – snaha o prekonanie napätia: profánne – sakrálne
- Hľadanie „všeobecného problému“ – pokus odkryť, ktoré interpretačné úkony sú pre oba postupy (výklad sakrálnych textov a filologický výklad) – **spoločné**

Zrod hermeneutiky

- **Hermeneutika** sa teda zrodila z úsilia nájsť v exegéze (výklad biblie) a vo filológii (výklad klasických textov) **spoločný princíp. Tým spoločným princípom sa stalo - rozumenie**

Vedecký obrat

- Emancipácia hermeneutiky od teológie a filológie (prestáva byť pomocnou disciplínou)

- V tomto chápaní hermeneutiky sa reč a text chápu ako čin – teda aktívne vyjadrenie života (nie ako dokument – sakrálny -Písmo sväté, alebo profánny – antická pamiatka)

Moderná hermeneutika

- Friedrich Schleiermacher
- Martin Heidegger
- Hans Georg Gadamer
- Paul Ricoeur

Prehovor ako udalosť

- **Prehovor je udalosť** (niekto hovorí), ktorá sa odohráva v čase.
- Jazykový systém stojí akoby mimo čas a nie je spojený so žiadnym subjektom.
- **Prehovor** sa spája s otázkou „**kto hovorí**?“ a poukazuje (referuje) na subjekt hovoriaceho (napr. cez osobné zámená...)

Podstata prehovoru ako udalosti

- Udalosť je „dianie niečoho“ a v súvislosti s prehovorom jej je podstata v tom, že:
- 1. *je spojená so subjektom, osobou hovoriaceho*
- 2. „*niekto si berie slovo*“
- 3. *v prehovore „***o niečo ide***“ : odkazuje na svet, ktorý chce popísať, vyjadriť alebo reprezentovať (zastupovať).*

Prehovor ako udalosť - zhrnutie

- **Prehovor ako udalosť znamená**:
- dajaký svet vstúpil do reči prostredníctvom prehovoru;
- prehovor má v sebe svet, má „toho druhého“ – adresáta, je to fenomén výmeny informácií - dialógu;
- má performatívny charakter. V ňom sa uskutočňuje jazyk. Svet sa „robí slovami“

Prehovor ako význam

- „Všetok prehovor sa uskutočňuje ako udalosť, ale rozumieme mu ako významu“
- To, čomu chceme **porozumieť** nie je **akt prehovoru** (v jeho časovej pominuteľnosti), ale **význam**, ktorý **pretrváva**.

Prehovor ako dielo

- Dielo je úsek, ktorý, keďže je dlhší ako veta, charakterizujú tri základné rysy:
- 1. kompozícia – teda usporiadanie viet do vyšších celkov – nový nárok na rozumenie
- 2. podriadenie sa určitým záväzným (invariantným) pravidlám - žáner
- 3. subjektívny prvok, prejavujúci sa ako konfigurácia jazykových prostriedkov – štýl

Prehovor ako dielo

- Rečové dielo je výsledkom práce, ktorá usporadúva hovorenie.
- Tuto prácu vykonáva tvorivý subjekt – autor, ktorého navýraznejšou podobou v diele je štýl.
- Pojem autora sa vzťahuje na individualitu – originalitu diela. Človek sa individualizuje tým, že produkuje individuálne diela.

Prehovor ako dielo

- Prehovor, ako súbor viet, v ktorých niekto niekomu niečo hovorí sa stáva súčasťou štruktúry (štýlu, kompozície, žánru) diela.
- V diele je teda objektivizovaný – zhmotnený autorský subjekt.
- Človeka spoznávame v jeho diele, cez jeho dielo

Prehovor a písomný záznam

- Písomná fixácia uchováva udalosť prehovoru, zabezpečuje jej trvanie
- Písmo dáva textu autonómiu, význam sa už nekryje presne s tým, čo chcel autor povedať. Autor prehovoru „je tu“ len sprostredkovane: ako štýl, kompozícia a žáner textu – dielo, ktoré nesie informáciu v podobe predvádzaného sveta textu.

Prehovor a písomný záznam

- Písaný text sa zbavuje svojho bezprostredného kontextu, ktorý ho obklopoval v čase vzniku – počas aktu tvorby

- Súčasne písaný text vstupuje do kontextu novej situácie (nových situácií) – tento vstup sa uskutočňuje aktom čítania.

Písaný text a čítanie

- Už nejde o komunikáciu „tvárou v tvár“, ale písaný text vstupuje do novej dialogickej situácie, účastníkom ktorej môže byť každý, kto vie čítať.
- Týmto odstupom od „hovoriaceho“ je podmienené aj porozumenie. Odkrytie významu sa rodí ako dialóg textu a čitateľa.

Prehovor ako dielo - zhrnutie

- Dielo je jednotou textu a jeho čítania.
- Písomná fixácia neukazuje len na stratu fyzickej prítomnosti hovoriaceho, ale aj na stratu bezprostrednej prítomnosti veci, o ktorej sa hovorí (nie je na ňu možné priamo ukázať). Do centra pozornosti sa dostáva problém - SVETA TEXTU

Svet textu

- V každom výroku môžeme rozlíšiť **zmysel** povedaného a **referenciu** povedaného
- **Zmysel** = ideálny predmet, na ktorý je prehovor zameraný
- **Referencia** = to, čo je pravdivostnou hodnotou výroku, je to jeho nárok na zachytenie skutočnosti, je to vzťah výroku ku skutočnosti

Prehovor a referencia

- **Prehovor** je teda zameraný na veci, vzťahuje sa ku skutočnosti, **vyjadruje svet**
- **Otázka**: čím sa stane referencia potom, čo sa **prehovor stane textom**?
- V ústnom prehovore referencia vyplynie zo schopnosti poukázať na spoločnú realitu hovoriaceho i poslucháča. Referencia je založená na spoločnom tu a teraz

Svet písaného textu a referencia

- **Prechod k písomnému záznamu** = strata spoločnej situácie pisateľa a čitateľa

- **Prechod k písomnému záznamu** = zrušenie konkrétnych podmienok pre akt priameho poukazovania na vec aktuálneho životného sveta

Fikčný svet a referencia

- Odstránenie priameho poukazovacieho charakteru referencie umožňuje vznik toho, čo nazývame **UMELECKÁ LITERATÚRA**
- V umeleckej literatúre môže byť akákoľvek referencia na skutočnosť **odstránená** (fikčné svety).
- Napriek tomu sa každý prehovor dajako **spája so skutočnosťou**

Referencia druhého radu

- Referenciu, ktorej obsahom je priame odkazovanie na veci a predmety sveta tu a teraz možno označiť za referenciu prvého radu. Dominuje vzťah **podobnosti**
- Fikčné svety textov odkazujú na ľudské bytie-vo-svete. Dominuje vzťah **súvzťažnosti** (životnej, mravnej, skúsenostnej) sveta textu a sveta autora a čitateľa. Ide o referenciu druhého radu.

Fikčný svet a rozumenie

- To, čo interpretujeme v textoch je ponuka sveta, do ktorej sa JA – jeho interpretátor (čitateľ) umiestňujem ako do možného sveta.
- Fikčný svet je teda otvorením nových (iných) možností bytia-vo-svete (životného sveta)
- O fikčnom svete nehovoríme: „takto to je či bolo“, ale „takto by to mohlo byť či takto to mohlo byť“. **Fikčné svety sú možnými svetmi**.

Fikčný svet ako imaginácia

- Vo fikčných svetoch ako svetoch možných prechádza každodenná skutočnosť premenou prostredníctvom imaginácie.
- Fikčný svet literárneho diela je imaginatívnou variáciou, ktorú literatúra vytvára o skutočnosti – je to **predstavenie, predvedenie sveta ako sveta možného**.

Čitateľ tvárou v tvár textu

- Každý prehovor je niekomu adresovaný
- V ústnej komunikácii ide o komunikačnú situáciu, v ktorej sú voči sebe „tvárou v tvár“ hovoriaci a prijímajúci.
- V prípade písaného textu vytvára túto komunikačnú situáciu samo dielo. „Tvárou v tvár“ sa ocitá dielo s jeho svetom a čitateľ

Rozumenie tvárou v tvár textu

- V čítaní sa do centra pozornosti dostáva svet textu s jeho „zaľudnením“ a so životnými situáciami, ktoré s ním súvisia.
- Do úzadia ustupuje autor do popredia vystupuje zmysel predvedených situácií.
- V textoch sú v znakovej podobe fixované ľudské životné situácie

Rozumenie textu=rozumenie sebe

- To, čo si v čítaní **osvojujeme**, alebo čo **odmietame**, s čím **polemizujeme** je určitá ponuka sveta.
- V komunikácii s textom sa stretáva naše rozumenie sebe samému prostredníctvom **odkrytia zmyslu** textu, teda prostredníctvom porozumeniu textu. Naše JA sa obohacuje o situácie iných JA zo sveta textu

Čítanie a fikcionalita

- Skutočnou existenciou fikčného svet textu je to, že je fikčný – **existuje len ako fikčný**

- Ako čitateľ jestvujúci mimo textu nájdem seba samého prostredníctvom textu tak, že na čas čítania textu sa „zneskutočním“.

Čítanie,fikcionalita,kultúrna pamäť

- Moje JA sa nechá „vtiahnuť“ do sveta textu a imaginatívnych variácií JA predvádzaných textom.
- **Premena sveta na možný svet** je aj **premenou môjho JA na moje** *možné JA*. Rozumieme si prostredníctvom druhého!
- Texty fixujú rôzne kultúrne podoby (možnosti) sveta a JA !!!

Svet textu ako jazykový svet

- Text je prehovor vyjadrený jazykom a fixovaný písmom (zápisom jazyka)
- Jazyk je kódovací systém, v ktorom sa predstavy viazané k celým skupinám jednotlivých javov transformujú na sústavu znakov (zvukov, slov, viet). Jazykové prvky (znaky) zostavené podľa istých pravidiel môžu označovať veci a predstavy človeka

Slovník

- Toto označovanie je dohodnuté užívateľmi jazyka (stôl, table, tisch).
- Jazyk dovoľuje hovoriť aj o niečom, čo nie je priamo pred nami, čo nie je tu, ale je to možné sprítomniť jazykovým kódom
- Dieťa, ktoré ešte nepozná všetky pomenovania vecí (učí sa jazyk) a chce napr. koláč, prinesie ho a pýta sa: „môžem si zobrať toto?“

Slovník

- Znalosť slovníka nevyhnutnosť takejto súčasnej prítomnosti hovoriaceho, veci a opytovaného ruší. Ľudské dorozumievanie sa ekonomizuje.
- Podmienkou je, že účastníci komunikácie musia hovoriť rovnakou rečou, musia poznať slovník

Nekonečný svet a konečný slovník

- Vecí a javov, ktoré tvoria náš svet je nekonečné množstvo
- Slovník nemôže obsahovať označenie na všetky tieto veci a javy. Keby jazyk označoval všetky veci, bol by nepoužiteľný.
- Každý na to, aby veci porozumel, by musel každú vec vopred vidieť (napríklad by sme museli každého poznať menom)

Slovník a predstavy

- Slovník musí zahŕňať radikálne zovšeobecnenie. Vzniká tak, že reč hľadá rovnováhu medzi čo najnižším počtom výrazov a čo najdokonalejším pokrytím skutočnosti.
- Jazyk a jeho slovník teda pracuje vďaka ľudskej schopnosti predstavovať si na základe skúsenosti so svetom veci a javy tohto sveta.

Jazyk - prostriedok organizácie životného sveta

- **Slovník** – základný prostriedok organizácie životného sveta. Hovorenie je vyberanie výrazov z registra znakov, teda zo sveta významov, ktoré sú dohodnuté používateľmi jazyka.
- Z týchto významov sa štruktúruje (formuje) obraz (zobrazenie), imaginácia životného sveta

Jazyk - prostriedok organizácie životného sveta

- Štruktúrovanie obrazu sveta zo slov znamená ich spájanie. Slová nesú dohodnuté významy, ale ich sémantické (významové) polia sú rôzne veľké.
- Odkrytie významu ako zmyslu prehovoru nie je možné na úrovni slov, ale až na úrovni ***štruktúr – spojení slov***.
- **Základným nositeľom významu je veta**

Príklad - dôkaz

- **Očko** – základný význam – **malé oko**, zdrobnelina.
- Veta: „*komisár sa rozhodol, že na podozrivého nasadí očko*“.
- Význam slova sa ustaľuje až v tejto vete
- **Editino očko** – *názov poviedky*. Význam slova sa ustaľuje v priebehu čítania až v kontexte sujetu poviedky.

Gramatické osoby

- Naša skúsenosť so svetom je skúsenosťou našej centrálnej pozície v našom „tu a teraz“.
- Znamená to, že človek na základe svojej osobnej skúsenosti akoby stál v podobe **JA** v centre svojej prítomnosti: všetko okolo seba vzťahujeme k sebe a posudzujeme zo svojho hľadiska
- ***Preto je JA základnou gramatickou osobou***

Gramatické osoby

- Len na základe uvedomenia si JA viem o dajakom druhom hovoriť ako o TY alebo ako o ON (ONA, ONO) – viem teda diferencovať medzi sebou a druhými.
- Len na základe uvedomenia si JA viem hovoriť o svojej príslušnosti k druhým, teda k MY či iných označiť za VY, ONI a pod. Je to základná charakteristika ľudského poznávania sveta: od JA k iným ...

Gramatické osoby

- Gramatické osoby sú v jazykovom svete vyjadrením (označením) jeho ľudskej zložky
- Jazyk teda neumožňuje len komunikáciu, ale **spoluvytvára svet**, v ktorom osoby (vyjadrené ako gramatické osoby alebo osoby zastúpené MENOM) hovoria a zasahujú do tohto sveta ako jeho subjekty.

Gramatické časy ako konštrukty skutočnosti

- V ľudskom životnom svet je priamo dosiahnuteľná len prítomnosť, teda to, čo po určitý čas bezprostredne vnímame a udržíme vo vedomí
- Minulosť, teda stav sveta, ktorý „už bol“, však priamo dosiahnuť nemožno. Možno to urobiť len v spomienke, alebo prostredníctvom fixovanej podoby minulého.

Gramatické časy ako konštrukty skutočnosti

- Ako však vyjadríme predstavu minulosti (budúcnosti) slovami?
- Jazyk pre takéto prípady, podobne ako pre vyjadrenie osôb, vytvára gramatické kategórie – **gramatické časy**.
- Ich prostredníctvom vzniká obraz sveta, v ktorom môžeme to, čo si predstavujeme umiestniť na rôzne **miesta** a do rôznych časov.

Pragmatika textu

- Popri lexikálnej a gramatickej stránke prehovoru rozoznávame aj jeho – pragmatiku
- Pragmatika textu ju orientácia na jeho **funkciu**. Každý výrok a každý písomný prejav má konkrétny dôvod svojho vzniku.
- Text chce priniesť určitú informáciu (niečo povedať) a niečo zmeniť (vyvolať reakciu).

Pragmatika textu

- Vždy je nevyhnutné pri interpretácii odkryť primárnu funkciu textu.
- Text je nositeľom aj určitej „nadbytočnosti“ (redundancii) významu, tá je však podriadená primárnej funkcii.
- Pri odkrývaní tejto funkcie vychádzame z obsahovej analýzy textu. Cieľom obsahovej analýzy je rozoznanie pragmatiky textu.

Pragmatika textu

- Pragmatika textu nie je totožná s autorským zámerom. Ten je jej súčasťou, možno ho rekonštruovať len približne. To, čo možno v texte odkryť ako „zámer“, je len a len „zámer textu“.
- Identifikácia „zámeru textu“ je tiež len relatívna. Text je otvorený aj iným rekonštrukciám, tie však musia vychádzať z faktov textu!!!

Pragmatika textu

- Autorský zámer a zámer textu – príklad

„*Idem kúpiť pečivo*“

Možnosti interpretácie:

- hovoriaci je hladný, *hovoriaci nakupuje, zajtra nebude mať čas*, čaká hostí, *hovorí, že nebude doma* ...

„Isté“ je len to, že **oznamuje** svoj zámer.

Pragmatika textu

- Pri interpretácii je treba „pátrať“ po pôvodnej pragmatike textu (výpovede). Je treba sa pýtať kvôli čomu prehovor vznikol, ako chce pôsobiť, akú zmenu chce vo svojom komunikačnom priestore vyvolať.
- Výrok „idem kúpiť pečivo“ môže znamenať aj funkciu „daj mi pokoj, neotravuj!“

Pragmatika textu - závery

- Prehovor (text) nemožno odtŕhať od konkrétnych foriem sociálnej komunikácie.
- Text „svoj“ zámer plní v určitej komunikačnej situácii.
- Okolnostiam tejto situácie je podriadená aj forma textu. Je taká, aby funkcia bola čo najlepšie splnená.

Pragmatika textu - závery

- Forma textu = usporiadanie obsahu špecifickým (vzhľadom na cieľ) spôsobom, prostredníctvom: štýlu a kompozície.
- Výsledkom takéhoto usporiadania je prehovor, ktorý má relatívne stabilné znaky (invarianty), ktoré poznáme pod súhrnným názvom: **žáner.** Žáner je výrazným signálom funkcie textu.

Pragmatika textu - závery

- Žánrový aspekt je súčasťou aj tých najjednoduchších výpovedí- rečové žánre
- Žáner nie je len javom umeleckých alebo odborných textov
- V komunikácii evidujeme rečové žánre.
- „Idem kúpiť pečivo“ = OZNAM

Pragmatika textu - závery

- Formovanie výpovede s ohľadom na ciele (funkciu) prehovoru = vyberanie takých jazykových prostriedkov, ktoré zodpovedajú snahe splniť funkciu (účel) prehovoru.
- Výber jazykových prostriedkov možno označiť ako „štylizovanie“ textu. Štýl je prvkom žánrovej jednoty výpovede. **Kde je štýl, tam je žáner a kde je žáner je text (prehovor).**

Štýl ako existenčný aspekt obsahu

- Štýl je funkčné zameranie textu určitým špecifickým smerom:
- **Zážitkovosť Pojmovosť**
- **Operatívnosť**: hovorové administratívn
- **Ikonickosť**: umelecké vedecké

Štýl ako funkčný jav

- Niet štýlu bez funkcie, každý štýl je modifikáciou jazykovej funkcie
- Operatívnosť ako štylistická kvalita je dôraz na komunikačnú funkciu reči;
- Ikonickosť ako štylistická kvalita je dôraz na vyjadrovaciu funkciu reči.

Štýl ako funkčný jav

- Primárnou funkciou reči je **operatívnosť** - snaha komunikovať informáciu s minimálnou šírkou vyjadrenia (zobrazenia) – príliš široké vyjadrenie v bežnej reči pôsobí ako nepraktické, neefektívne hovorenie.
- **Reakcia**: „*skráť to*“, „*nemám čas na dlhé reči*“
- **Maximum operatívnosti**: povely, príkazy ...

Štýl ako funkčný jav

- Ikonickosť je potom snaha o potlačenie priamej komunikatívnosti, snaha o zdôraznenie vyjadrovacieho (zobrazovacieho) aspektu hovorenia.
- **Zvýšená ikonickosť**: hovorový prejav (rozprávanie), vedecké pojmy (opis, výklad) ...
- **Maximálna ikonickosť**: štýl umeleckej literatúry

Štýl ako funkčný jav

- **Pojmovosť** je dôraz hovorenia na striktnú vymedzenosť významu slova (ako termínu).
- **Zážitkové** slová asociujú životnú situáciu, vyvolávajú vnútorné zaujatie komunikujúcich
- Hodnota slova sa odvodzuje od kontextu. Slovo v odbornom kontexte môže byť ***pojmom*** (ošetrovateľ-pracovné zaradenie), v hovorovom či umeleckom kontexte môže mať zážitkový obsah (citlivý opatrovateľ)

Štýl ako funkčný jav

- Štýl konkrétneho prehovoru je potom definovaný tými výrazovými kategóriami, ktoré v ňom boli zdôraznené.
- *Umelecký štýl ako spôsob predvedenia sveta môže obsahovať aj ostatné štýly:*
- - ako súčasť zobrazenia
- - ako charakterizačný prvok tematizovaných životných situácií

Predvedený svet a jeho čítanie

- Zámerom textu je priniesť informáciu a vyvolať zmenu u príjemcu
- Cieľom príjemcovho čítania textu je porozumenie textu.
- Cieľom čítania umeleckého textu je zážitkové porozumenie ako odkrytie zmyslu textu, tj.porozumenie textu ako predvedenej možnosti bytia sveta a ľudského bytia-vo-svete.

Čítanie ako interpretácia

- Odkrytie zmyslu (významu) textu je interpretačný proces – pomalé čítanie
- Pomalé čítanie (proces postupného rozumenia) je analyticko-syntetická aktivita, ktorá vyžaduje čitateľskú prípravu.
- **Východiskom** pre čítanie ako rozumenie je dostatočná čitateľská **skúsenosť**: čítanie ako súčasť osobnej kultúry.

Sestrička krúti hlavou

sestrička krúti hlavou

namiesto toho, aby z jej úst padal vonku sneh

keď sestrička prestala krútiť hlavou

tak sa z jej úst rozkrútil sneh

Že dom zapadol do snehu po komín

Ako krava po koleno

Pretože krava je väčšia ako zemeguľa

Interpretácia textu básne

- **Interpretačné opory**:
- Autor, poznatky o ňom a jeho poetike
- Báseň ako súčasť zbierky, ostatné texty zbierky
- Doterajšie čítania tejto básne (interpretácie, kritiky, recenzie a pod.)
- Literárnohistorická situácia v čase vzniku textu

Interpretácia – možný postup

- **Prečítať celý text – pokus o reprodukciu obsahu**
- **Názov básne**
- *sestrička* (deminutívum) – dieťa, resp. profesné zaradenie – interpretačná hypotéza
- „*krútiť hlavou*“ – pohyb signalizujúci odmietanie, ale aj vyjadrenie údivu – interpretačná hypotéza

Interpretácia – možný postup

- Postupné odkrývanie zmyslu – čítať možno rozmanito.
- Krava je väčšia ako zemeguľa – nezmysel?
- Vnímanie sveta ako obrazu: predstavte si kravu. Moja predstava: *obyčajná strakatá krava s veľkými hnedými fľakmi na bledom podklade*.

Interpretácia – možný postup

- *Voda a kontinenty, krava – mapa. Krava, na ktorú sa vojde celý svet. Je teda väčšia ako zemeguľa*.

- Návrat na začiatok: **krútenie hlavou** – *nad niečím nezvyčajným, nečakaným, nepoznaným, nevídaným.*

Interpretácia – možný postup

- **Padanie snehu z úst**: dva varianty –
- 1. *neustále opakovanie slova sneh* – slovo ako zastupujúci znak, hovorenie ako padanie = metafora padania snehu
- 2. *metafora zimy* – z úst v zime ide para (voda) ako súčasť snehu

Interpretácia – možný postup

- Prvé dvojveršie hovorí o krútení hlavou namiesto padania snehu z úst, teda o údive namiesto hovorenia = „**onemenie z údivu**“.
- Tretí verš = zmena situácie: koniec údivu, začiatok hovorenia = mnoho snehu: „v ústach“ – v reči – opakovanie, volanie „sneh,sneh“ i vonku. *Radosť zo spoznania novej situácie.* Hyperbola a zároveň metafora množstva snehu: po komín, po kolená.

Interpretácia – možný postup

- Krútenie:
- *údiv a radosť zo spoznania nového*
- *Spojenie aj s motívom zemgule – točí sa a výsledkom je striedanie dňa a noci a striedanie ročných období*

Interpretácia - syntetizácia

- Kľúčové slová básne: poznanie a svet + dieťa (deminutívum sestrička).
- Dieťa-poznanie-svet.
- Báseň je o detskom údive zo stretnutia sa s kolobehom prírodného času, so zimou, so snehom. Je o silnom zážitku ako zdroji poznávania sveta. Je však aj o metafore (obraze) ako poznávacom prostriedku.

Hranice interpretácie

- Zámer textu sa nevyjavuje v jeho povrchovej vrstve (v lineárnej manifestácii)
- Východiskom k interpretácii je **rozhodnutie** čitateľa „vidieť v texte“ – t.j. vytváranie interpretačných hypotéz
- Tieto hypotézy potvrdzujeme (alebo vylučujeme) v čítaní pomocou dôkazov z textu!!!

Nadinterpretácia

- Nejestvuje pravidlo, ktoré umožní povedať, ktorá interpretácia je najlepšia;
- Jestvuje však pravidlo, ktoré nám umožňuje povedať, ktorá interpretácia je zlá. Je ním vnútorná súdržnosť (koherencia) textu.
- Súdržnosť textu vytvára hranice interpretácie
- (Báseň ĽF – 1973 – veľa snehu)

Ešte jedna ukážka – Moja príroda

- koberec od okna k dverám
- ako cesta
- Od kraja lesa po kraj lesa

- zaješ si cestou zo stola
- ako z kríka

Moja príroda

- a keď zapraská dlážka
- preľakneš sa sám seba
- ako medveďa
- o ktorom si počul
- že tadiaľto chodí
- pozrieš sa do zrkadla
- ako do potoka

- oprieš sa
- o strom steny
- oknom
- ako pomedzi konáre
- zazrieš nebo
- potiahneš z cigarety
- a zvoláš

Moja príroda

- to je vzduch
- rádio
- ako vták na strome
- ti zaspieva
- ľahneš si na postel
- ako do trávy
- a vezmeš do rúk dobrú knihu

Moja príroda

- akoby si si zblízka prezeral
- kvet neznámeho mena
- potom
- ako keby si zašiel k prameňu
- postavíš na kávu
- sadneš si k písaciemu stroju
- ako keby si elegantne

Moja príroda

- vo vzduchu
- zachytil
- krásne pero
- padajúce z hniezda

Interpetácia básne

- Priestorové vymedzenie sveta textu – *cesta od okna k dverám*. Na ceste sú rozmiestnené dôverne známe veci: *cesta je vystlaná kobercom, je tu stôl s jedlom,vŕzgajúca dlážka, zrkadlo, stena,okno, horiaca cigareta,rádio, posteľ, kniha, káva, písací stroj a JA* (subjekt – „postava“) uprostred tohto sveta. Je to priestor – **doma**...

Interpetácia básne

- Prítomný je aj svet „vonku“, v podobe pomenovaní: *les, krík, medveď, potok, strom vzduch, vták, tráva, kvet, prameň, vtáčie pero*
- Doma a vonku nestoja proti sebe, ale vedľa seba, v podobe prirovnania prvého k druhému: *koberec = cesta, stôl = krík,ja = lomoziaci medveď, zrkadlo = hladina potoka, stena = strom, okno = konáre* ...

Interpetácia básne

To, čo mám doma je podobné ako to vonku

Doma som ako vonku. Ide o vedomé **zúženie** sveta na priestor – doma.

Ide o radikálne zúženie, vzniká otázka vážnosti celej výpovede.

1. Odpoveď – ide o samotára-čudáka.
2. Ironické čítanie: ja = medveď = ťarbavec,lenivec

Interpetácia básne

- Vzduch = cigaretový dym – radikálny rozpror s každodennou skúsenosťou: príroda=čerstvý vzduch, codenie do prírody = chodenie „na vzduch“. Tieto dve prirovnania ako prvé v básni bližšie charakterizujú subjekt básne: *ťarbavý, možno trocha lenivý fajčiar, ktorému stačí pohybovať sa doma*

Interpetácia básne

- Ďalšia charakteristika subjektu: JA, ktoré rado číta (kniha=kvet...) a ktoré píše.
- Toto miesto textu = poetologicky príznakové. Doteraz dominovalo prirovnanie, v závere sa mení na metaforu. Pero padajúce z hniezda – nástroj na písanie, básnické pero – inšpirácia. Hniezdo – vtáčie, dom = rodinné hniezdo, básnické pero vypadávajúce z domu – hniezda = dom ako inšpirácia.

Interpetácia básne

- Metafora rodinného hniezda ako mojej prírody (prirodzeného sveta) otvára cestu k skrytej prítomnosti „*tých druhých“, ktorí tu bývajú so mnou*. Od nich (nej, neho) „*si počul že tadiaľto chodí*“ medveď. Pod „ich“ optikou sa Ja mení na medveďa, trocha ťarbavého, lenivého domaseda, pre ktorého je prírodou a prirodzenou aktivitou jeho domov a jeho práca.

Interpetácia básne

- Prvky „mojej prírody“ – výsledky ľudskej kultivačnej činnosti – kultúrne predmety každodennej potreby + kniha: kultúra = moja príroda.

Príprava zmeny - zakladateľské osobnosti

- **Johan Martin Chladenius (1710-1759) – dielo Úvod do správnej interpretácie rozumných prejavov a spisov (1742)**

- **Georg Friedrich Meier (1718-1777) – dielo Počiatky všeobecnej teórie umenia interpretácie (1757)**

Friedrich Schleiermacher (1768-1834)

- Nemecký protestantský kazateľ a filozof – jeho práce o problematike interpretácie sú rozptýlené vo viacerých jeho textoch a prednáškach.
- Jeho hermenetutická teória sa kriticky vymedzovala najmä voči teórii - osvietenskej

Základné znaky

- Usiluje sa o teóriu hermeneutiky, ktorá by mohla platiť pre všetky interpretované diela, bez ohľadu na rozdiely medzi nimi.
- Podklad, všeobecný princíp pre takúto teóriu hľadá v akte – rozumenia
- Pole pôsobnosti hermeneutiky rozširuje na všetky jazykové objekty.

Dve základné črty tejto hermeneutiky

- Dôraz na aktívny čin- centrum interpretácie je tvorivý subjekt a tvorivý proces. Črta romantická.
- Cieľ odstrániť neporozumenie. Črta kritická.
- Ide o snahu „porozumieť autorovi rovnako dobre, alebo aj lepšie než si rozumel sám“
- Vžiť sa do subjektu hovorenia – interpretačný psychologizmus

Wilhelm Dilthey (1833- 1911)

- Nemecký filozof – označuje sa za zakladateľa tzv.filozofie života.
- Práca: **Vznik hermeneutiky (1900)**
- Zaoberal sa predovšetkým problematikou poznávacích možností humanitných (spoločenských) vied a v tomto rámci možnosťou poznávania minulosti – dejinným vedomím

Dilthey a hermeneutika

- Zásluhou Diltheya sa do centra pozornosti dostáva otázka zrozumiteľnosti dejinných javov, porozumenia historických súvislostí medzi životnými javmi.
- Ide o presun od porozumenia ako schopnosti identifikovať sa s tým druhým k *interpretácii výrazov života, ktoré sú zafixované písmom*

Martin Heidegger (1889-1976)

- Filozof, patriaci do okruhu fenomenológie, žiak zakladateľa fenomenologickej filozofie Edmunda Husserla.
- Najvýznamnejším Heideggerovým dielom je práca Bytie a čas (1927)

Heidegger a hermeneutika

- Heidegger urobil krok smerom od interpretácie ako rozumenia tomu druhému k interpretácii ako porozumeniu „môjho bytia vo svete“
- Do centra pozornosti sa dostáva problém sveta (životného sveta) a miesto „JA“ (subjektu) v tomto svete

Heidegger a hermeneutika

- Heidegger celý problém interpretácie depsychologizuje.
- Východiskom je fakt, že sa rodíme do určitého sveta – ocitáme sa vo svete a vzniká potreba porozumieť tomuto ocitnutiu sa – zorientovať sa v tejto situácii – pochopiť možnosť ako byť,existovať.

Heidegger a hermeneutika

- Pochopiť text potom neznamená nájsť dajaký zmysel, ktorý tam vložil niekto iný (autor),ale porozumieť tej možnosti bytia vo svete, na ktorú text ukazuje, ktorú tematizuje.

Heidegger a hermeneutika

- „prvotnou funkciou výpovede nie je odovzdanie správy tomu druhému, ale *ukazovanie, predvedenie, manifestácia*“
- Heidegger formuluje rozdiel medzi hovorením ako aktom, ktorý poukazuje na hovoriaceho človeka a rečou, ktorá odkazuje na povedané veci.

Hans Georg Gadamer (1900-2004)

- Filozof, autor diela **Pravda a metóda** (1960)
- Jeho dielo je ďalším krokom od psychologizujúceho chápania rozumenia smerom k „**veci textu**“. Text umožňuje komunikovanie na diaľku.
- „Porozumieť znamená **sprostredkovať** medzi minulosťou a prítomnosťou, vyvinúť v sebe celý rad perspektív, ktorými sa na nás minulosť obracia“

Paul Ricoeur (1913-2005)

- Profesor filozofie – významná časť jeho diela časovo spadá do 60 a 70..rokov 20.stor.
- Práce: *Freud a filozofia* (1965) *Konflikt interpretácií* (1969), *Živá metafora* (1975) *Čas a rozprávanie* (1983-85.)
- Teória interpretácie:diskurz a prebytok významu (u nás 1997), Úkol hermeneutiky (1986, v češtine 2004)

Paul Ricoeur

- Základný záujem hemeneutiky (interpretácie) sa sústreďuje na „**svet textu**“
- Základný posun, ktorý je treba absolvovať je krok od lingvistiky **JAZYKA** k lingvistike, ktorá sa zameria na **PREHOVOR**
- **Ide o posun od jazyka ako systému znakov k lingvistike vety. Vetu chápe ako základnú jednotku prehovoru (ako použité znaky, nesúce informáciu).**

Literárny text a literárna veda

- **Pozitivizmus** – kult exaktných (prírodných) vied, pokus o ich aplikáciu na oblasť umeleckej literatúry a vedy o nej.
- **Filozofický pozitivizmus** (A. Comte, J.S.Mill, H. Spencer) – dôraz na poznanie „pozitívnych“ faktov a na ich genetické objasnenie.

Literárnovedný pozitivizmus

- Viacero bádateľských metód, vyrastajúcich zo spoločného (pozitivistického východiska), ktoré sa vždy opierajú o vzor niektorej vednej disciplíny, pracujúcej s pozitívnymi (empiricky prístupnými) faktami:
- **Metódy**: ***sociologická, biologická,***
- ***genealogická, geografická***

RUSKÝ FORMALIZMUS

- Tiež „formálna metóda v literárnej vede“ – literárnovedná škola konštituovaná v desiatych a dvadsiatych rokoch v Rusku, resp. v bývalom ZSSR, programovo orientovaná predovšetkým voči pozitivizmu: ***Ejchenbaum, Šklovskij, Bogatyrev, Jakobson, Tomaševskij, Žirmunskij***

RUSKÝ FORMALIZMUS

- Za základný materiál umeleckej literatúry pokladá slovo a v úzkej spolupráci s lingvistikou skúma možnosti jeho využitia v diele.
- Významné sú štúdie formalistov z oblasti versológie, teórie prózy, genológie (teórie žánrov), ale aj etnografie

Literárnovedný štrukturalizmus

- Metóda vychádzajúca z predpokladu, že umelecké dielo je štruktúrny celok, ktorý je viac, než len súčet jeho stavebných prvkov – teda dielo ako systém pospájaný z navzájom funkčne prepojených stavebných častí.
- Vznik na konci 20. rokov dvadsiateho storočia v Prahe.

Literárnovedný štrukturalizmus

- Základ štrukturalizmu - v práci Pražského lingvistického krúžku, ktorý v r. 1926 založili mladí filológovia – Mathesius, Havránek,Trnka, Trubeckoj, Jakobson, Mukařovský.
- Orientovali sa na funkčný výskum jazykových javov – jazyk chápali ako **funkčný systém**, skúmali funkciu jeho stavebných prvkov a ich **vzťahy**, teda – ***štruktúru***.

Literárnovedný štrukturalizmus

- Literárne dielo chápe ako dynamický systém a zdôrazňuje jeho – znakovú podobu. Do skúmania literárneho diela sa tak prostredníctvom šturkturalizmu zapája aj veda o znaku – semiotika.
- Chápanie vecí a javov sveta ako dynamického systému inšpirovalo aj psychológiu, všeobecnú estetiku, etnografiu, antropológiu a pod.

Prínos štrukturalizmu v chápaní indivídua

- **Pozitivizmus**: autor = sociologická kategória, súhrn životných faktov a bibliografických dát
- **Štrukturalizmus**: sledovanie funkcie autora priamo v estetickej štruktúre textu a rovnako aj sledovanie podôb a funkcie čitateľa v štruktúre textu

Prínos štrukturalizmu v oblasti vzťahu textu a skutočnosti

- Dielo nevzniká ako priamy odraz spoločenských pomerov a pod priamym vplyvom týchto pomerov.
- Dielo je autonómna štruktúra vystavaná z jazyka, s dominantnou estetickou funkciou.
- Medzi svetom diela a mimotextovou skutočnosťou nejestvuje priamy príčinný (kauzálny) vzťah.

Štrukturalizmus v slovenskej vede

- Vznikal pod priamym vplyvom osobností českého štrukturalizmu, najmä J. Mukařovského, ktorý v r. 1931 – 1937 pôsobil ako docent na bratislavskej UK, prednášal verejne v Bratislave a pod jeho inšpiračným vplyvom vznikala slovenská vedecká avantgarda – **Spolok pre vedeckú syntézu** (1938 – 1940)

Štrukturalizmus v slovenskej vede

- Dejiny slovenského štrukturalizmu majú dve fázy:
- 1. orientácia na výsledky ruskej formálnej metódy;
- 2. orientácia na prácu a výsledky práce „pražskej školy“.

- Niektorí predstavitelia: M. Bakoš, V. Kochol, S.Šmatlák, O. Čepan, N. Krausová, M.Hamada, F. Štraus, F.Miko, V. Marčok a iní.

Komunikačný aspekt v slovenskej literárnej vede

- Dôraz na skúmanie literárneho textu ako súčasti procesu a systému medziľudskej komunikácie.
- 1967 – vznik Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky (KLKEM) na PdF v Nitre – Ján Kopál, František Miko a Anton Popovič.

Komunikačný aspekt v slovenskej literárnej vede

- Predstavitelia: F. Miko, J.Kopál,A. Popovič,
- P. Liba, Š. Kontek
- P. Zajac, V. Mikula, F. Koli, E. Jenčíková, M. Mikulová, J. Paštéková
- Ľ. Plesník, M. Valentová, F. Matejov, Z. Prušková, R. Bílik, Z. Rédey a i.